

Odpadní jáma RAD v Javorníku

V roce 2009 byla na oznámení občanů Javorníka provedena kontrola parc.č. 949 v Javorníku, kde byl zjištěn nelegální výkop bývalé odpadní jámy, sloužící pro horní část města, která byla vybudována pravděpodobně na začátku 20.století v prostorách bývalé staré štoly.

Jelikož byl předpoklad stálého narušování tohoto místa zvláště „detektoráři“, což se i několikrát potvrdilo, bylo rozhodnuto o průzkumu odpadní jámy a následném vybrání a uložení zachovalých předmětů do sbírek VMJ. Po vydaném povolení ze strany majitele pozemku se začalo s následným průzkumem lokality. Podle nalezeného materiálu se potvrdila datace odpadní jámy na začátek 20. stol. a ukončení využívání tohoto místa na závěr 2. světové války. S ní souvisí i nálezy stolního nádobí z masivního porcelánu, na jehož dnech jsou značky tehdejších porcelánek doplněny nápisy Reichsarbeitsdienst. (obr.1)

Tohoto prostoru na vyvážení odpadu bylo totiž využíváno i tehdy nově vybudovaným táborem Říšské pracovní služby (dále jen RAD), který se nacházel nedaleko. (obr.2)

obr.2 – novější pohled na místo bývalého tábora R.A.D. (60.léta 20.stol.)

Historie RAD sahá až doby Výmarské republiky, kdy její tehdejší vláda vytvořila dobrovolnou pracovní službu, tzv. Freiwilliger Arbeitsdienst (FAD), jejímž hlavním posláním bylo bojovat proti rostoucí nezaměstnanosti. Do jejího čela byl tehdy zvolen bývalý armádní plukovník gen. št. Konstantin Hierl.

V roce 1933 se organizace přejmenovala nejdříve na Nacionálně socialistickou pracovní službu a o rok později na Říšskou pracovní službu. Dne 26. 6. 1935 vydali nacisté

zákon o všeobecné povinnosti k pracovní službě na půl roku pro mužskou a ženskou mládež (ženská složka RAD) ve věku od 18–25. Toto opatření odlehčilo od tlaku na trhu práce a navíc hrálo důležitou roli v zapojování sil do pracovního procesu a jak bylo v tehdejší Německu zvykem, vedlo i k disciplíně ve společnosti. Pro muže měla být přechodem mezi školou a armádou - po půl roce práce v RAD nastupovali muži do kasáren. Povolání k RAD znamenalo vlastně narukování do wehrmachtu.

Organizace RAD se dělila na 40 pracovních žup (Arbeitsgau) označených římskými číslicemi. Každá z nich se navíc skládala z asi osmi pracovních skupin (Arbeitsgruppe). S následným dlouhotrvajícím válečným konfliktem a hlavně nedostatkem mužů na válečném poli se přestal věk dodržovat a do této povinné služby byly následně povolávány daleko mladší ročníky.

Jako každá tehdejší organizace byla i tato uniformována a tak mužstva RAD nosila stejnokroj barvy země a i když ve výbavě byla zahrnuta vojenská helma, největším charakteristickým prvkem této organizace byla měkká čepice se štítkem tzv. lesnického nebo horského typu. Stejně jako u jiných tehdejších uniformovaných složek byly i u RAD důležitým poznávacím prvkem barevné lemovky. Stříbrné nosili důstojníci, generálové měli čepice lemované zlatou dracounovou šňůrou, ostatní příslušníci měli jen černé lemovky. Stříbrné pletené nárameníky nosili vedoucí, kteří absolvovali školy pro velitele pracovních čet (Truppenführerschule). Hlavním znakem této organizace byl ustanoven rýč špičkou nahoru se dvěma klasy, které značily spojitost této organizace s fyzickou prací a venkovem. Znaky byly jak na čepici, tak i na rukávovém štítku. Jako poboční zbraň byl ustanoven tesák, na jehož čepeli byl nápis Arbeit adelt (Práce šlechtí). RAD měla heslo Treue, Gehorsam, Kameradschaft (věrnost, poslušnost, kamarádství) a také Ich dinne dem Späten (Sloužím Ti rýčem). Oproti mužským pracovním táborům, kde panovala přísná, až vojenská kázeň, byly ženské tábory volnější, s otevřeným režimem. Ženy jako stejnokroj používaly většinou bílou košili doplněnou broží, na níž byl kruhový odznak s opisem REICHARBEITSDIENST a zdola WEIBLICHE JUGEND. Nosila se na šatech jako spínací spona pod krkem. Heslo ženské složky znělo Wo sind Sie dort scheint die Sonne (Kde jste Vy, tam má slunce svítit).

Ženy pomáhaly v zemědělství, v lesích a od roku 1941 je využívali při pomoci zraněným na frontě. Po válce spojenecké soudy konstatovaly, že RAD se válečných zločinů nedopustila a tak byla tato organizace jen rozpuštěna. její vedoucí K. Hierl byl odsouzen na 5 let jako funkcionář NSDAP.

I když se tábory RAD nacházely i na Jesenicku a Javornicku, máme o nich jen kusé zprávy a do dnešní doby bylo toto téma jen minimálně zpracováno. O javornickém táboře víme zatím jen základní údaje. Po připojení Sudet k německé říši měla i zde platit povinnost pracovní služby. Byly proto vybrány lokality budoucích oddělení po celých Sudetech. Mezi ně samozřejmě patřil i tehdejší Javorník. Na začátku roku 1939 přišlo do Javorníku okolo 50 mužů, kteří okamžitě začali se zemními pracemi budoucího tábora na pozemku u cesty vedoucí na Travnou. V květnu toho samého roku přebíral toto mužstvo budoucí šéf posádky Heymann. Začali se stavět základy pro ubikace, cesty, zeleně a vrtý na pitnou vodu. Po zbudování byl tábor ihned obsazen mužstvem čítajícím 180 mužů a 22 členným vedením s různými vojenskými hodnostmi. Se začátkem války i v Javorníku tehdy hrozilo, že bude tábor zrušen. Goring chtěl tyto mužstva převelet k armádě a letectvu, ale narazil na odpor a nesouhlas u tehdejšího vyššího velení RAD, z prozaického důvodu, že by se z vysokých šarží této organizace stali vojáci wehrmachtu s nižšími hodnostmi. Další pohroma v podobě rozkazu ukončení tábora v Javorníku přišla když i po několika měsíčním vrtání studny se stále nepodařilo narazit na pitnou vodu, což se nakonec v posledním zdařilo a to díky radě jednoho místního občana. Díky tomu už nestálo nic v cestě ke schválení tábora a proto jednotka v Javorníku dostala přidělené táborové číslo 6/380 a byla podřízena pracovní župě 38 v Praze. Tehdejší posádka tábora měla vymezené tyto úkoly: předvojenské vzdělání, podobné

základnímu vzdělání u wehrmachtu, tělesnou zdatnost získanou všestranným cvičením a sporty, naučení se pracovní dovednost např. stavění cest, práce v lese, používat různé pracovní nástroje, politické vzdělání, výchova ke přátelství, pořádku a čistotě. Díky válce byla v roce 1940 doba služby v RAD zkrácena na půl roku a pak byli muži převeleni k wehrmachtu.

Během polského napadení nebyla javornická posádka povolána do zbraně, protože stavěla své ubikace. Od 15.5.1940 do 10.9.1940 vybudovali most u Anopolu (Polsko), od listopadu 1940 do začátku ledna 1941 letiště Ath v Belgii. Od srpna 1941 do listopadu 1941 se zúčastnili tažení u ruského Berditschewa, v únoru a březnu 1942 byli činní u vojska, od července do listopadu 1942 narazili na partyzánskou obranu na Jugoslávko-italských hranicích. Od prosince 1942 do konce března 1943 měli práci na pobřeží Atlantiku a v roce 1944 na pobřeží Středozemního moře ve Francii. Jak se v roce 1945 fronta blížila, byli převeleni do severních Čech a po kapitulaci rozpuštěni.

Podle písemných záznamů během celé doby pobytu posádky ve městě byl vztah mezi nimi a obyvatelstvem velmi dobrý. Dokonce většina posádky se v Javorníku cítila tak dobře, že se tady oženili. K vedení s trvalým bydlištěm v Javorníku patřili: Heymann, Klamt, Wesely, Reichel, Eger a Gröger.

Ve sbírkách VMJ pracoviště Javorník se nachází soubor fotografií chlapců pracujících při službě v RAD na úpravě fotbalového hřiště v Javorníku. Díky odpadní jámě se tak muzejní sbírky rozrostly o další předměty a zároveň rozšířily znalosti o činnosti RAD v Javorníku.

Literatura

HEYMANN, Eugen: Die Reichsarbeitsdienstabteilung. In: Jauernig und das Jauerniger Ländchen. Red. Hans Pachl, Regensburg 1983, s. 328-330.

Svoboda, Zbyšek PhDr: Německé insignie. Praha 2002

Minerbová, Alessandra: Nacismus. Praha 2007

Kural, Václav, Radvanovský, Zdeněk: „Sudety“ Pod hákovým křížem. Ústí nad Labem 2002